

อาณานิคมวิจัยทางการศึกษา วิจัยและพัฒนาหลักสูตร และการประเมินโครงการทางการศึกษา

The Area of Educational Research, Curriculum Research and Development and
Project Evaluation in Education

รัตนะ บัวสนธิ^{1*}

Rattana Buosoute^{1*}

*Corresponding Author, E-mail: rattanabb1@hotmail.com

บูชาปูชนียจารย์

วิ. จัยวิจารณ์แจ้ง   ประจักษ์จริง
ชัย. ชนะสรรพลิ่ง   เวลา อวิชา
วงษ์. สาธุศิษยา   ท้าวหล้า ปรีดี
ใหญ่. ยิ่งเกียรติศักดิ์มี   ประดับศรี มศว.

18 มกราคม 2562

พวกเราที่เป็นนิสิตปริญญาเอกสาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรแห่งสำนัก มศว.ประสานมิตร จะทราบดีว่าขณะนี้ที่
ท้องที่สิ้นหวังหรือกำลังตกอยู่ในช่วงวิกฤติทางปัญญาในการเรียนหรือทำวิทยานิพนธ์ จะมีอาจารย์อยู่ท่านหนึ่งที่พวกเรา
ตระหนักว่า เมื่อไปพบ พูดคุย ขอคำปรึกษา รวมทั้งบ่นเพื่อเอื้อให้ท่านฟังแล้วพวกเราก็จะได้รับคำชี้แนะ ปลูกปลอบให้กำลังใจ
กลับมาเสมอ แม้ว่าบางครั้งหรือลูกศิษย์บางคนจะทำให้อาจารย์นั่งฟังและส่งสายตาด้วยความเหนื่อยอ่อน (ระคนเหนื่อยหน่าย)
มายังลูกศิษย์คนดังกล่าว ซึ่งตีความแห่งสายตาได้ว่า “ทำไม ไม่ทำอะไร เข้าใจยากนักนะ” ก็ตามที่ แต่อาจารย์มีเคยปฏิเสธไม่ให้
ลูกศิษย์เข้าพบเลย อาจารย์มีวิธีปฏิบัติที่ถึงพร้อมด้วยพรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นที่
รับรู้โดยทั่วกันของนิสิตในสาขานี้ หรือแม้กระทั่งจะสำเร็จการศึกษาไปไกลแค้นในแวดวงวิชาการเนิ่นนานสักเท่าใด เมื่อได้
พบกับอาจารย์ อาจารย์ก็จะถามไถ่สารทุกข์สุกดิบและให้คำชี้แนะอยู่เสมอมา เป็นบุญของหลักสูตรปริญญาเอกสาขาวิจัยและ
พัฒนาหลักสูตรแห่งสำนักศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร และลูกศิษย์ทุกคนที่ได้มีโอกาสเล่าเรียนซึมซับรับรู้ทั้งเรื่องวิชาการ
และวิชาแห่งชีวิตจากอาจารย์ท่านนี้ครับ “อาจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่”

ขอแสดงความยินดีอย่างยิ่งกับอาจารย์ เนื่องในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์สาขา
วิจัยและพัฒนาหลักสูตร

---

¹ ศาสตราจารย์, สาขาวิจัยและพัฒนาการศึกษา

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอขอบข่ายเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษา การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร การประเมินโครงการทางการศึกษา โดยเชื่อมโยงให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระ 3 ส่วน ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ผู้ที่เป็นนักการศึกษา นักวิชาการ โดยเฉพาะนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาที่เรียนในหลักสูตรระดับปริญญาโท หรือระดับปริญญาเอกสาขาวิชาทางการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ประเมินผลการศึกษา และวิจัยและพัฒนาหลักสูตร หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและประเมินทางสังคมศาสตร์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะความสามารถที่จะนำความรู้ทางด้านนี้ไปใช้สำหรับการดำเนินงานในวิชาชีพของตน

จุดมุ่งหมายสำคัญในการนำเสนอบทความครั้งนี้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงมุติเหตุใจดีต่อรองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ ครูผู้ที่ถูกศิษย์เคารพยิ่ง เนื่องในโอกาสที่ครูได้รับพระราชทานปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

บทนำ

เมื่อพฤติกรรมของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่สำเร็จจากสถาบันการศึกษาไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังไว้ อาทิ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาไม่มีความรู้และทักษะอย่างเหมาะสมเพียงพอต่อการเข้าสู่โลกแห่งอาชีพ หรือไม่สามารถที่จะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของสังคมได้ รวมไปถึงยังเป็นส่วนที่เพิ่มภาระสร้างปัญหาให้กับสังคมนอกเหนือจากปัญหาอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ อีกด้วยแล้ว เมื่อนั้นเองรัฐบาลหรือผู้คนที่หลายก็จะพากันกล่าวว่าเป็นเพราะการจัดการศึกษาล้มเหลว สาเหตุที่มักจะมีโทษว่าเป็นความล้มเหลวของการจัดการศึกษาก็เนื่องมาจากโดยบทบาทและหน้าที่แล้ว รัฐบาลจะใช้การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังคนเพื่อให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าอันจะมาช่วยพัฒนาประเทศในภาคส่วนต่าง ๆ นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้เอง นักการศึกษาจึงต้องกลับมาพิจารณาว่าที่ถูกกล่าวหาเช่นนั้นเป็นจริงหรือไม่ และเพราะสาเหตุใดการจัดการศึกษาล้มเหลว เพื่อที่จะหาคำตอบนี้นักการศึกษาจึงต้องใช้วิธีการวิจัยเป็นเครื่องมือในการเสาะแสวงหาคำตอบต่อคำถามดังกล่าวนี้ และเมื่อได้คำตอบที่เป็นความรู้แล้วก็จะนำความรู้ที่ได้รับนี้ไปใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตรต่อไป เหตุที่ต้องพัฒนาหลักสูตรก็เนื่องจากหลักสูตรคือแผนหรือแนวทางที่บ่งบอกเกี่ยวกับสาระความรู้ รวมทั้งวิธีการจัดการถ่ายทอดสาระความรู้ไปสู่ผู้เรียนนั่นเอง

แต่กระนั้นก็ดี เมื่อมีการพัฒนาและใช้หลักสูตรก็จำเป็นต้องอยู่ที่นักการศึกษาจะใคร่รู้คำตอบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา นั้นก่อให้เกิดผลสำเร็จเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่เพียงใด คำตอบต่อคำถามที่ว่านี้ วิธีการประเมินทางการศึกษาจึงถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือหาคำตอบดังกล่าว และเพื่อจะให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันในสาระองค์ความรู้เกี่ยวกับวิจัยทางการศึกษา วิจัยและพัฒนาหลักสูตร และการประเมินทางการศึกษา ผู้เขียนขอนำเสนอสาระโดยละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

วิจัยทางการศึกษา : Research in Education

วิจัยทางการศึกษา คือ การเสาะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการศึกษา ด้วยวิธีการที่เป็นระบบ และเชื่อถือได้

จากนิยามที่ผู้เขียนให้ไว้ดังกล่าวมีคำสำคัญอยู่ 3 คำ ที่พึงจักต้องอธิบายเพิ่มเติมคือ คำว่า 1) ปรากฏการณ์ทางการศึกษา 2) วิธีการที่เป็นระบบ และ 3) เชื่อถือได้ คำแรกที่เรียกว่าปรากฏการณ์ทางการศึกษา หรือ Educational Phenomena นั้นก็คือ ปรากฏการณ์ที่เป็นการแสดงออกถึงแบบแผนความสัมพันธ์ทางพฤติกรรมของบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู นักเรียน นักการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สถานศึกษา ทำนองนี้เป็นต้น (ผู้เขียนมุ่งเน้นอธิบายปรากฏการณ์ทางการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน: สพฐ. เป็นหลัก สำหรับสถานศึกษาประเภทและระดับอื่น ๆ ก็อาจอธิบายได้ในทำนองเดียวกันนี้) ดังนั้นการเสาะแสวงหาความรู้จึงเป็นการเสาะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับแบบแผนความสัมพันธ์ทางพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษานั้นเอง ซึ่งก็อาจจะศึกษาเฉพาะแบบแผนทางพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาว่ามีลักษณะอย่างไร ใช้เทคนิควิธีการบริหารสถานศึกษาอย่างไร มีภาวะผู้นำมากน้อยเพียงไร เป็นที่ชื่นชอบของคณะครูหรือไม่ ตลอดจนศึกษาว่าแบบแผนทางพฤติกรรมของผู้บริหารส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครู และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนว่าจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรหรือไม่ ถ้าทำการศึกษาไปในทางที่กล่าวนี้ก็มักเป็นประเด็นปัญหาของการวิจัยทางสาขาบริหารการศึกษา

แต่ถ้าศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนทางพฤติกรรมของคณะครูว่าครูมีพฤติกรรมการสอนและปฏิบัติงานอย่างไร พฤติกรรมการสอนของครูที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะสาเหตุใด และส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหรือไม่ การศึกษาหาคำตอบในคำถามที่ว่านี้ ก็มักเป็นประเด็นการวิจัยทางด้านหลักสูตรและการสอน ในทำนองคล้าย ๆ กันนี้ หากศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมกรเรียนหรือพฤติกรรมในชั้นเรียนและโรงเรียนของนักเรียนรวมทั้งหาสาเหตุ เงื่อนไข ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ก็มักเป็นประเด็นการวิจัยทางด้านจิตวิทยาการศึกษาหรือสังคมวิทยาการศึกษา (Sociology in Education) เป็นต้น

สำหรับคำที่ 2 ที่ว่า “วิธีการที่เป็นระบบ” หรือ Systematic Method นั้น ก็หมายถึงวิธีการที่มีลักษณะเป็นขั้นตอนมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามลำดับ มีจุดเริ่มต้นที่เป็นขั้นแรกและมีขั้นตอนสุดท้ายที่เป็นจุดจบ ยกตัวอย่าง เช่น ระบบย่อยอาหาร ก็จะเห็นว่าจุดเริ่มต้นที่เป็นขั้นตอนแรกคือ อาหารเข้าทางปาก ผ่านหลอดอาหาร ลงสู่กระเพาะอาหาร ต่อเนื่องไปยังลำไส้เล็กและลำไส้ใหญ่ จนกระทั่งสิ้นสุดที่ปลายลำไส้ใหญ่คือทวารหนัก เช่นเดียวกันกับวิธีการที่เป็นระบบของการวิจัยที่มีจุดเริ่มต้นขั้นแรกคือ การระบุปัญหาหรือคำถามที่ต้องการหาคำตอบ ตามด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ และ/ หรือ สมมติฐาน หลังจากนั้นจึงไปสู่ขั้นตอนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปเขียนรายงาน ทั้งนี้จากขั้นตอนต่าง ๆ เป็นที่รู้จักกันในคำว่า “กระบวนการวิจัย” (Research Process) นั่นเอง ซึ่งบ่งบอกว่าหากมิได้ดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอนแต่ละขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง มีการข้ามขั้นตอน เช่น จากขั้นแรกการระบุปัญหา ข้ามไปที่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล ก็อาจเรียกว่าเป็นกระบวนการวิจัย

คำสุดท้าย “เชื่อถือได้” หรือ Believable ก็หมายถึงว่าสิ่งนั้น ๆ มีความคงเส้นคงวา (Consistency) ในการเกิดขึ้นและเป็นที่รับรู้ได้โดยทั่วกันในกลุ่มคนที่พบเห็น

ความหมายของคำสำคัญ 3 คำ จะเห็นว่าวิจัยทางการศึกษาจึงเป็นการมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์ทางการศึกษา” ได้หลากหลายแง่มุม และเมื่อมีแง่มุมการศึกษาที่ต่างกันจึงอาจแยกเป็นแง่มุมประเด็นปัญหาการศึกษาตามสาขาย่อยต่าง ๆ ทางการศึกษา นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาที่ความหมายของคำว่า “วิธีการที่เป็นระบบ” ก็จะเห็นอีกเช่นกันว่าวิธีการที่ใช้ศึกษาประเด็นปัญหาแห่งปรากฏการณ์ทางการศึกษา จึงสามารถที่จะใช้ได้ทั้งวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) หรือวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative Methods) หรือวิธีการเชิงผสมผสาน (Mixed Method) ก็ได้อีกด้วย ขึ้นอยู่กับว่าประเด็นปัญหาแห่งปรากฏการณ์ทางการศึกษาที่จะศึกษาคำตอบนั้นเป็นประเด็นใดก็ต้องเลือกใช้วิธีการให้สอดคล้องกันไป เพราะไม่ว่าจะใช้วิธีการใดก็ตาม ทำที่สุดผลที่ค้นพบอันเป็นคำตอบต่อประเด็นปัญหานั้นก็จะสามารถที่จะทดสอบ พิสูจน์ให้เห็นได้ตรงกัน หรือ “เชื่อถือได้” เพราะปรากฏการณ์ทางการศึกษาดังกล่าวมีความสม่ำเสมอในการเกิดขึ้น

อนึ่งทำที่สุดแล้ว ผลหรือคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการศึกษาที่ค้นพบจากวิธีการวิจัยนั้น ถ้ามุ่งหวังแค่เพียงให้ได้คำตอบที่เป็นความรู้ ก็จัดเป็นวิจัยทางการศึกษาเชิงบริสุทธิ์ (Pure Research in Education) แต่ถ้ามุ่งหวังนำคำตอบที่ได้รับ

ไปใช้วางแผน ปรับปรุง พัฒนาปรากฏการณ์ทางการศึกษา ก็จัดเป็นวิจัยทางการศึกษาเชิงประยุกต์ (Applied Research in Education) นั่นเอง

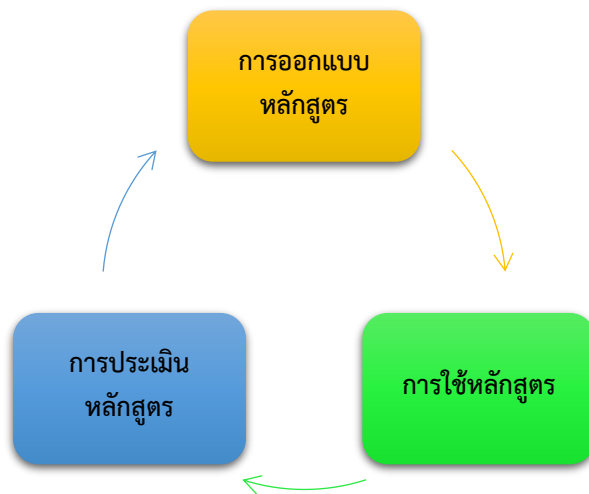
ด้วยเหตุนี้แล้วจึงสรุปได้ว่า วิจัยทางการศึกษาจึงอาจเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณหรือเชิงผสมผสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้คำตอบเป็นไปตามลักษณะการวิจัยเชิงบริสุทธิ์หรือการวิจัยเชิงประยุกต์ก็ได้โดยแท้

วิจัยและพัฒนาหลักสูตร : Curriculum Research and Development

วิจัยและพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีการวิจัยในการพัฒนาและประเมินหลักสูตร จากความหมายดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องอธิบายคำสำคัญ 3 คำคือ 1) การพัฒนา 2) หลักสูตร และ 3) ประเมิน คำแรก “การพัฒนา” ที่ตรงกับคำว่า “Development” หรือ “Develop” หมายถึง ทำให้ดีขึ้น การปรับปรุง และความเจริญเติบโต ส่วนคำว่า “หลักสูตร” ที่แปลมาจากคำว่า “Curriculum” มีความหมายหลากหลายมาก ขึ้นอยู่กับผู้พูดว่าจะใช้ในบริบทใด ความหมายจึงมีตั้งแต่กว้างสุดคือ “มวลประสบการณ์เรียนรู้ที่จัดเตรียมไว้สำหรับผู้เรียน” จนกระทั่งความหมายแคบที่สุดคือ “รายวิชาหรือแผนการเรียนรายวิชาหนึ่ง ๆ” แต่ไม่ว่าจะให้ความหมายอย่างไร ลักษณะร่วมกันของสิ่งที่เรียกว่าหลักสูตรก็คือ สิ่งที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วหลักสูตรมักประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 5 ส่วนคือ 1) ปรัชญาหรือหลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาสาระ 4) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และ 5) วิธีการวัดและประเมินผล การเรียน ทั้ง 5 ส่วนประกอบนี้ นักศึกษามักจะเรียกกันง่าย ๆ ว่า ตัวหลักสูตร ซึ่งเมื่อนำไปใช้ก็จะมีคู่มือการใช้หลักสูตรและมักเรียกว่าเอกสารประกอบหลักสูตร ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงการทำให้มีองค์ประกอบอย่างครบถ้วนรวมทั้งเอกสารประกอบการใช้หลักสูตรด้วยเช่นกัน

สุดท้ายคือ “ประเมิน” หรือ “Evaluation” หมายความว่า การรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน (Evaluand) ดังนั้นในการประเมินจึงต้องมีสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งสิ่งที่มุ่งประเมินอาจเป็นคน สิ่งของ โครงการ แผนงาน หรือหลักสูตรก็ได้

จากการขยายอธิบายความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ก็จะเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรนั้นต้องอาศัยวิธีการวิจัยและวิธีการประเมินเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงานพัฒนา ทั้งนี้วงจรการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรมีอยู่ 3 งานใหญ่ ๆ ต่อเนื่องกัน ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1 วงจรการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตร

จากภาพประกอบที่ 1 การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 3 งาน คือ 1) การออกแบบหลักสูตร 2) การใช้หลักสูตร และ 3) การประเมินหลักสูตร ซึ่งแต่ละงานมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1) การออกแบบหลักสูตร : Curriculum Design คือ การสร้างหลักสูตรเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอน ในการออกแบบหลักสูตรจำเป็นต้องมีข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญ ๆ มาใช้ประกอบการตัดสินใจสร้างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นบริบทต่อหลักสูตร (ได้แก่ ทิศทางนโยบายการพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเทคโนโลยีต่าง ๆ) ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น (Need) ของกลุ่มเป้าหมายที่ถูกใช้หลักสูตร และผู้เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากร (Resource) ที่สำคัญจำเป็นต้องมีไว้ใช้ในการขับเคลื่อนหลักสูตร (อาทิ ความพร้อม ความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารและครูในการใช้หลักสูตร งบประมาณสำหรับจัดซื้อจัดหา วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือประกอบการเรียน ระยะเวลาการใช้หลักสูตร และอาคารสถานที่ประกอบการใช้หลักสูตร) นั่นคือในขั้นตอนการออกแบบหลักสูตรนี้ก็จะต้องใช้วิธีการวิจัยต่าง ๆ เพื่อค้นหาข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นต่อการนำมาสร้างหลักสูตร เช่น อาจใช้การวิจัยเชิงสังเคราะห์เอกสารรายงาน การวิจัยเชิงสำรวจ หรือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลระดับลึกเกี่ยวกับความต้องการของผู้ปกครอง หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ

เมื่อได้ข้อมูลสารสนเทศที่กล่าวมาแล้ว ก็จะนำมาเติมเต็มในส่วนประกอบสำคัญ ๆ 5 ส่วน ของหลักสูตร (ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่าการร่างหลักสูตร) หลังจากนั้นก็นำหลักสูตรที่ข่างนี้เข้าสู่วิธีการประเมินความถูกต้อง (Accuracy) ความเป็นไปได้ (Feasibility) และความเหมาะสม (Propriety) ซึ่งการประเมินอาจใช้เทคนิควิธีการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) การประยุกต์เทคนิคเดลฟาย (Applied Delphi Technique) การจัดประชุมระดมสมองรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นต้น เมื่อผ่านการประเมินแล้วก็นำสารสนเทศ ตลอดจนข้อเสนอแนะที่ได้มาทำการปรับปรุงหลักสูตรจนแล้วเสร็จ ไปสู่การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรในขั้นตอนต่อไป

2) การใช้หลักสูตร : Curriculum Implementation เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ให้บังเกิดผล จัดเป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งที่จะบ่งบอกว่าหลักสูตรที่ออกแบบสร้างขึ้นมานั้นเมื่อนำไปใช้จัดการเรียนการสอนแล้วจะสามารถดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ก็จะมีกิจกรรมดำเนินงานที่สำคัญ ๆ คือ จัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจให้กับผู้ที่ต้องการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร และครู การจัดประชุมอาจทำทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยแยกตามลำดับ หลังจากนั้นก็นำหลักสูตรไปใช้จัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งเมื่อหลักสูตรมาถึงในสถานศึกษาแล้วก็เป็นที่หน้าของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องมีการมอบหมายภาระงานสอนตามกลุ่มสาระรายวิชา หรือระดับชั้นเรียน ตลอดจนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน การเื้ออำนวยการอำนวยความสะดวกเรื่องอาคารสถานที่ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นภารกิจของฝ่ายบริหารที่จะต้องใส่ใจอย่างจริงจัง นอกจากนั้นแล้วศึกษานิเทศก์และผู้บริหารสถานศึกษาเองก็จำเป็นต้องมีการวางแผนดำเนินการกำกับติดตามให้ความช่วยเหลือเื้ออำนวยการอำนวยความสะดวกให้แก่ครู เพื่อให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและทำการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้อย่างถูกต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอนของกลุ่มสาระวิชานั้น ๆ การจัดประชุมเพื่อสะท้อนกลับ (Reflect) เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการใช้หลักสูตรของคณะครูร่วมกับฝ่ายบริหาร ผู้ปกครอง และศึกษานิเทศก์ เป็นกระบวนการทำงานที่สำคัญยิ่ง ซึ่งการทำเช่นนี้แท้ที่จริงแล้วก็คือการกำกับติดตาม (Monitoring) และการประเมินเป็นระยะ ๆ หรือการประเมินขณะดำเนินงาน (Formative or Process or On Going Evaluation) เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรนั่นเอง เหตุที่ต้องมีการกำกับติดตามหรือประเมินในขณะดำเนินการ ก็เนื่องจากต้องการได้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงกิจกรรมการดำเนินงานบริหารหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้หลักสูตรสามารถนำไปใช้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3) การประเมินหลักสูตร : Curriculum Evaluation ในขั้นตอนนี้ก็คือการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศทั้งปวงเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรที่ครบรอบระยะเวลา เพื่อนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้มาตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่ามีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และผลกระทบเพียงไร ซึ่งเป็นการประเมินสรุป (Summative Evaluation) นั่นเอง ผลของการประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจปรับปรุงออกแบบหลักสูตรขึ้นใหม่ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับผลการประเมินที่ได้รับรวมทั้งบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการเข้าสู่วงจรเริ่มต้นของงานพัฒนาหลักสูตรต่อไป ในการประเมินหลักสูตรนี้ นักการศึกษาหรือนักประเมินสามารถที่จะเลือกใช้โมเดล (Model) หรือแนวทางการประเมิน (Approach) แบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมินและการใช้ผลการประเมิน ทั้งนี้สาระความรู้เกี่ยวกับโมเดล หรือแนวทางการประเมิน (Evaluation Model or Approach) แบบต่าง ๆ นั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เรื่องการประเมินทางการศึกษาที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ก็เห็นได้ว่าเป็นการวิจัยทางการศึกษาด้วยเช่นกัน หากแต่เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ นอกจากนั้นแล้วในแต่ละขั้นตอนของงานพัฒนาหลักสูตรล้วนต้องอาศัยเทคนิควิธีการวิจัย และวิธีการประเมิน เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับการสร้างและปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสม เป็นไปได้ และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้และผู้ถูกใช้หลักสูตรได้อย่างดี และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

การประเมินโครงการทางการศึกษา : Project Evaluation in Education

การประเมินโครงการทางการศึกษา ก็คือ การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับโครงการทางการศึกษาเพื่อใช้ตัดสินคุณค่าของโครงการนั้น โครงการทางการศึกษาจัดเป็นโครงการทางสังคม (Social Project) ประเภทหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดให้มีขึ้นในฐานะเป็นสิ่งที่แทรกแซง (Intervention) ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการจากโครงการดังกล่าว ไม่ต่างจากโครงการทางสาธารณสุข (Health Project) ที่มุ่งให้กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการจากโครงการมีสุขภาพอนามัยดีขึ้น

โครงการทางการศึกษามีหลายประเภทขึ้นอยู่กับนโยบายแผนและพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในแต่ละยุค ซึ่งโครงการทางการศึกษาถูกจัดให้มีขึ้นในฐานะเป็นกลไกที่จะทำให้นโยบาย และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติประสบความสำเร็จ เพราะในโครงการทางการศึกษาจะระบุถึงวัตถุประสงค์ของชุดกิจกรรมการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โครงการทางการศึกษาจึงมีลักษณะคล้ายกันกับโครงการทางด้านต่าง ๆ ดังนั้นในการประเมินโครงการทางการศึกษาจึงสามารถใช้แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการมาดำเนินการประเมินได้ ทั้งนี้แนวคิดหลัก ๆ เกี่ยวกับการประเมินโครงการ ประกอบด้วย ประเภทการประเมิน ทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมิน และการประเมินอภิมาน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ประเภทการประเมินโครงการ การประเมินโครงการแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเมินก่อนดำเนินโครงการ (Pre-Project Evaluation) ประเมินขณะดำเนินโครงการ (On-going Project Evaluation) และประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Summary or Post Project Evaluation) การประเมินแต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์การประเมิน ข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญจำเป็นต้องใช้สำหรับการตัดสินใจต่างกัน ดังจะขออธิบายสาระโดยสังเขป ดังนี้

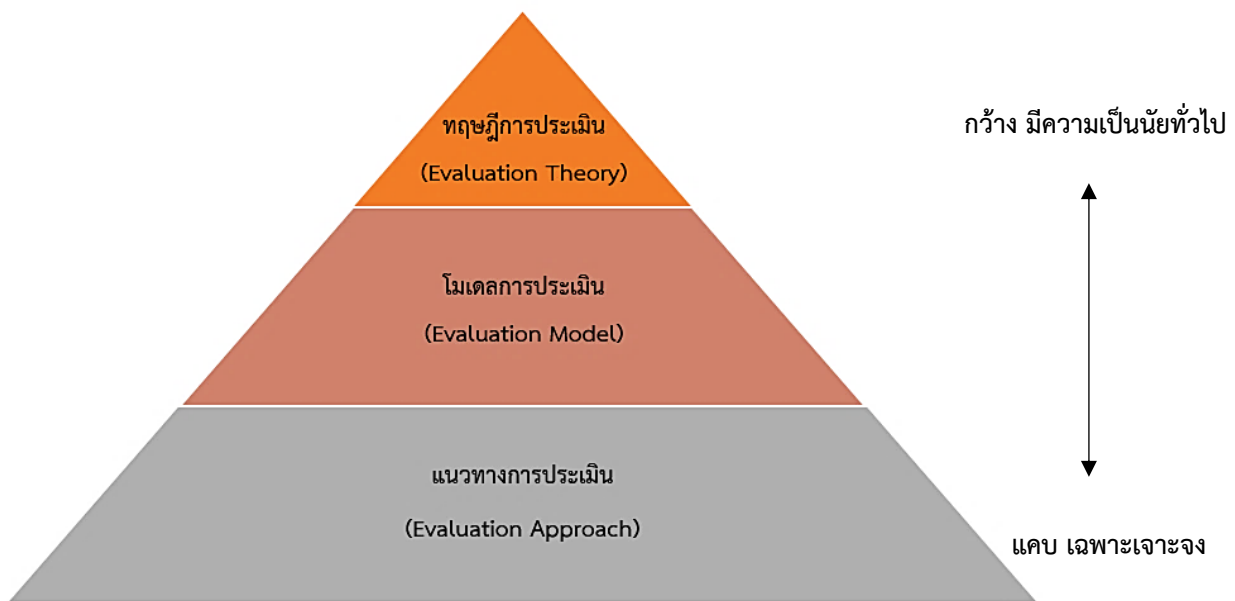
การประเมินก่อนดำเนินโครงการ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ สำหรับการตัดสินใจว่าควรจะมีโครงการหรือไม่ หรือถ้าจำเป็นต้องมีจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์อย่างไร และกิจกรรมตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ควรเป็นอย่างไร ข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญ ๆ สำหรับใช้ตัดสินใจ ได้แก่ ความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้จากกรประเมินความต้องการจำเป็น (Need Assessment) การศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) และรวมถึงการวิเคราะห์ผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่าย (Cost/ Benefit Analysis) การศึกษาผลกระทบ (Impact Study) ที่อาจจะ

เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็นต้น ทั้งนี้วิธีการค้นหาข้อมูลสารสนเทศดังกล่าวสามารถใช้ได้อย่างหลากหลาย ทั้งการเยี่ยมชมสถานที่ (Site Visiting) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) การประชุมระดมสมอง (Brainstorming) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสำรวจความคิดเห็น เป็นต้น

การประเมินขณะดำเนินโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำกับติดตามโครงการ โดยรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมของโครงการว่ามีปัญหาอุปสรรคใด ๆ หรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้ขึ้นไปใช้ตัดสินใจ ปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมของโครงการ หรือแก้ไขปัญหาลักษณะที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ เช่น อาจเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนไม่เพียงพอของทรัพยากรที่ใช้ดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมายขาดหายไป หรือการดำเนินกิจกรรมย่อย ๆ ไม่เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ รวมทั้งผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมในโครงการที่ผ่านมา ถ้าหากไม่ได้รับการแก้ไขให้ทัน่วงทีที่อาจส่งผลให้โครงการไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ การประเมินขณะดำเนินโครงการก็อาจใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ เช่น การตรวจเยี่ยมชมสถานที่ (Site Visiting) การประชุมพูดคุยของทีมงาน (Staff Discussion) การสัมภาษณ์ (Interview) ทั้งทางโทรศัพท์และเผชิญหน้า และการสังเกต (Observation) เป็นต้น

การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศทั้งหมดเกี่ยวกับโครงการที่ได้ดำเนินการมาครบตามระยะเวลาที่กำหนดแล้วใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับการตัดสินใจว่า โครงการมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) (หรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้) มีประสิทธิภาพ (Efficiency) (ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และเกิดประโยชน์คุ้มค่า) ก่อให้เกิดผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) หรือไม่ มากน้อยเพียงไร ผลจากการตัดสินใจคุณค่าของโครงการตามแง่มุมดังกล่าวนี้อาจนำไปสู่การปรับขยายผลนำโครงการไปใช้ต่อไป หรือเพิ่มพื้นที่กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการให้มากขึ้น ในทำนองกลับกันผลการตัดสินใจคุณค่าก็อาจนำไปสู่การยุติระหว่างโครงการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลสารสนเทศที่รวบรวมได้จากผู้ให้ข้อมูลอย่างทั่วถึงรอบด้าน ซึ่งเทคนิควิธีการเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศก็สามารถใช้หลาย ๆ เทคนิควิธีการประกอบกันไม่ว่าจะเป็น การใช้แบบสอบถาม แบบสำรวจรายการ การทดสอบ การสัมภาษณ์ การเยี่ยมชมสถานที่ การประชุมสะท้อนกลับของทีมงานและผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ และการวิเคราะห์เอกสารร่องรอยการดำเนินโครงการ เป็นต้น

2) ทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมิน คำว่าทฤษฎีการประเมิน (Evaluation Theory) โมเดลการประเมิน (Evaluation Model) และแนวทางการประเมิน (Evaluation Approach) เป็นคำ 3 คำที่ในกลุ่มนักประเมิน (Evaluators) หรือแม้กระทั่งสมาคมการประเมินแห่งอเมริกัน (AEA : American Evaluation Association) เอง ก็ยังใช้สับสนทดแทนกันอยู่เสมอ ๆ ดังปรากฏให้เห็นได้จากหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับการประเมินโดยนักประเมินที่มีชื่อเสียงหลายคน อาทิ แดเนียล สต๊ฟเฟิลบีม (Daniel Stufflebeam) โรเบิร์ต สเตก (Robert Stake) มาร์วิน อัลคิน (Marvin Alkin) และวอร์เรนและแซนเดอร์ (Worthen and Sander) ซึ่งนักประเมินเหล่านี้ นับเป็นนักประเมินรุ่นแรก ๆ ที่บุกเบิกขยายพรหมแดนองค์ความรู้ในเรื่องการประเมินไปอย่างแพร่หลายทั่วโลก แต่กระนั้นก็คิดก็ได้มีความพยายามที่จะจำแนกให้เห็นถึงความแตกต่างในความหมายและระดับการนำไปใช้ของคำทั้ง 3 คำ ในวงการประเมินกล่าวคือ ทฤษฎีการประเมิน (Evaluation Theory) หมายถึง ชุดของคำอธิบายเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติในการประเมินและการใช้ผลการประเมิน แต่โมเดลการประเมิน (Evaluation Model) จะหมายถึง แผนภาพหรือตัวแบบที่ย่อส่วนมาจากทฤษฎีการประเมิน และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันของส่วนประกอบต่าง ๆ ในการประเมิน (เช่น วัตถุประสงค์การประเมิน มิติการประเมิน การตัดสินใจ และการใช้ผลการประเมิน) เพื่อสร้างความเข้าใจให้ง่ายขึ้นในทฤษฎีการประเมินนั้น ๆ ส่วนแนวทางการประเมิน (Evaluation Approach) นั้นหมายถึง รายละเอียดที่อธิบายขั้นตอนวิธีการประเมินสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งแนวทางการประเมินจะเขียนในลักษณะการใช้ภาษาอธิบายลำดับขั้นตอนการประเมิน จากความหมายของทั้ง 3 คำ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กันตามลำดับจากกว้างไปแคบหรือเฉพาะเจาะจงดังภาพประกอบที่ 2

ภาพประกอบที่ 2 แสดงความสัมพันธ์กันตามลำดับของทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมิน

จากภาพประกอบที่ 2 ในการดำเนินงานประเมินสิ่งที่มุ่งประเมินนักประเมินจะต้องตัดสินใจเลือกใช้ทฤษฎี โมเดล หรือแนวทางการประเมินอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือใช้หลาย ๆ อย่างประกอบกันก็ได้ ทั้งนี้ นักทฤษฎีการประเมินได้มีการจัดกลุ่ม ทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมินออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยอาศัยพื้นฐานความเชื่อหรือปรัชญาการประเมินที่อยู่เบื้องหลัง ทฤษฎี โมเดล หรือแนวทางการประเมินนั้น ๆ เป็นหลักในการจัดกลุ่ม เช่น สตฟฟิลด์บีม และซิงค์ฟิลด์ (Stufflebeam and Shinkfield, 2007) อัลคิน (Alkin, 2013) สเตค (Stake, 1974) ศิริชัย กาญจนวาสิ (2548) และรัตนะ บัวสนธ์ (2561) ทั้งนี้ในแต่ละกลุ่มหลักของทฤษฎี โมเดล หรือแนวทางการประเมิน ก็จะมีทฤษฎี โมเดล หรือแนวทางการประเมินย่อยที่ได้รับการจัดไว้ ดังนั้นเมื่อทำการประเมินสิ่งที่มุ่งประเมินใด ๆ นักประเมินจึงจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมินเหล่านั้น ให้ถ่องแท้ ในบทความนี้ผู้เขียนขอเว้นที่จะกล่าวถึงทฤษฎี โมเดล และแนวทางการประเมินทั้งหลายเพราะมีอยู่มากเกินที่จะกล่าวได้ในพื้นที่อันจำกัด แต่กระนั้นก็คิดว่าหากสนใจก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากเอกสารอ้างอิงท้ายบทความนี้

3) ประเมินอภิमान (Meta Evaluation) คำว่า Meta Evaluation ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่าการประเมินอภิमान เป็นคำที่ สตรีปเวน (Scriven, 1969) คิดขึ้น หมายถึงการประเมินของการประเมิน (Evaluation of Evaluation) หรือการประเมินขั้นสอง (Second Order of Evaluation) วัตถุประสงค์ของการประเมินอภิมานก็เพื่อที่จะประเมินว่างานประเมินที่ทำการประเมินนั้นมีความน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงไร ซึ่งต่อมา สตฟฟิลด์บีม (Stufflebeam, 2001) ได้พัฒนามาตรฐานและตัวบ่งชี้เพื่อใช้สำหรับตัดสินคุณภาพงานประเมินโครงการ ภายหลังจากมาตรฐานและตัวบ่งชี้การประเมินเหล่านี้ได้รับการยอมรับผลักันให้เป็นมาตรฐานสำหรับวิชาชีพนักประเมินโดยสมาคมการประเมินแห่งอเมริกัน (AEA : American Evaluation Association) ซึ่งก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง กลายเป็นมาตรฐานและตัวบ่งชี้เพื่อใช้สำหรับตัดสินคุณภาพงานประเมินของแวดวงวิชาชีพการประเมินทั่วโลก มาตรฐานและตัวบ่งชี้ของการประเมินโครงการนี้ได้รับการทบทวนปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ในปัจจุบันนี้ มาตรฐานการประเมินโครงการ (JCSEE, 2018) มีทั้งสิ้น 5 ด้าน และแต่ละด้านประกอบด้วยจำนวนตัวบ่งชี้ ดังนี้

1) ด้านมาตรฐานความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) เป็นมาตรฐานที่จะช่วยทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับโครงการพบว่ากระบวนการประเมินและผลการประเมินโครงการดังกล่าวมีคุณค่าตามที่ต้องการจะใช้ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 8 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- U1: Evaluator Credibility
- U2: Attention to Stakeholders
- U3: Negotiated Purposes
- U4: Explicit Values
- U5: Relevant Information
- U6: Meaningful Processes and Products
- U7: Timely and Appropriate Communicating and Reporting
- U8: Concern for Consequences and Influence

2) ด้านมาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) เป็นมาตรฐานที่มุ่งเน้นช่วยให้งานประเมินเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- F1: Project Management
- F2: Practical Procedures
- F3: Contextual Viability
- F4: Resource Use

3) ด้านมาตรฐานความเหมาะสม (Propriety Standards) เป็นมาตรฐานที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมถูกต้องตามกฎหมายในการประเมิน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 7 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- P1: Responsive and Inclusive Orientation
- P2: Formal Agreements
- P3: Human Rights and Respect
- P4: Clarity and Fairness
- P5: Transparency and Disclosure
- P6: Conflicts of Interests
- P7: Fiscal Responsibility

4) ด้านมาตรฐานความถูกต้องแม่นยำ (Accuracy Standards) เป็นมาตรฐานที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญที่จะทำให้การประเมินมีความเป็นอิสระ เพิ่มความน่าเชื่อถือ ช่วยสนับสนุนในการตัดสินใจตัดสินคุณค่าของการประเมิน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 8 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- A1: Justified Conclusions and Decisions
- A2: Valid Information
- A3: Reliable Information
- A4: Explicit Program and Context Descriptions
- A5: Information Management
- A6: Sound Designs and Analyses
- A7: Explicit Evaluation Reasoning

A8: Communication and Reporting

5) มาตรฐานความรับผิดชอบของการประเมิน (Evaluation Accountability Standards) เป็นมาตรฐานที่ช่วยกระตุ้นให้รายงานการประเมินกระทำอย่างเหมาะสม ให้เป็นไปตามมุมมองของการประเมินอภิมาน โดยมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงและรับผิดชอบ (หรือพร้อมรับการตรวจสอบ) เกี่ยวกับกระบวนการและผลการประเมินที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

E1: Evaluation Documentation

E2: Internal Metaevaluation

E3: External Metaevaluation

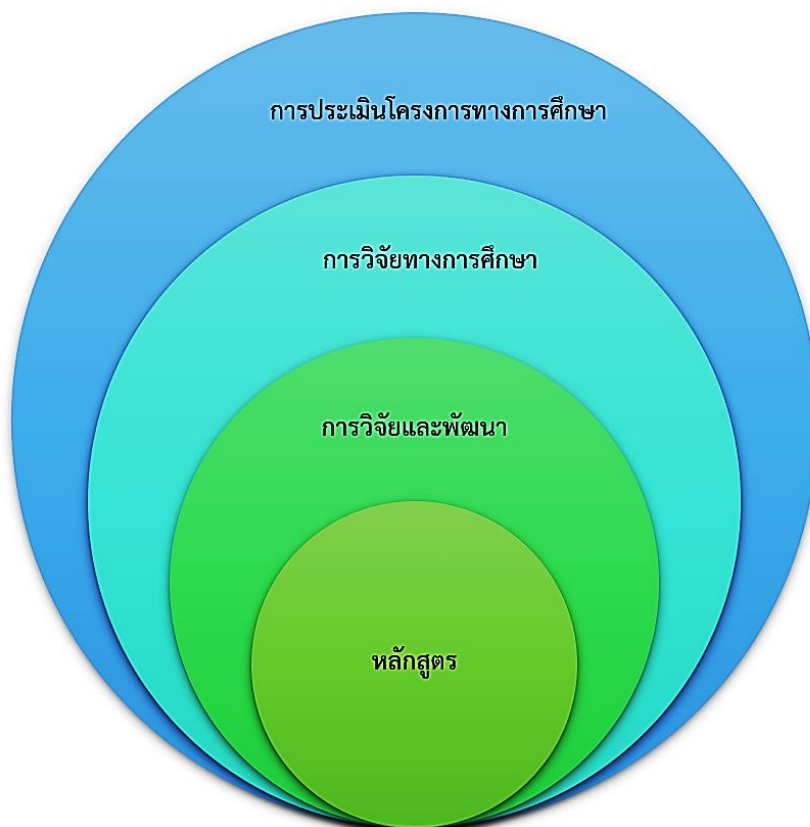
โดยสรุปมาตรฐานการประเมินโครงการที่จัดทำขึ้นล่าสุดโดยคณะกรรมการร่วมด้านมาตรฐานการประเมินทางการศึกษา (JCSEE: Joint Committee on Standards for Educational Evaluation) นั้นประกอบด้วย 5 มาตรฐาน 30 ตัวบ่งชี้ ทั้งมาตรฐานและตัวบ่งชี้ทั้งหมดจัดทำขึ้นเพื่อเป็นการรับประกันคุณภาพของการประเมินโครงการนั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างวิจัยและพัฒนาหลักสูตร วิจัยทางการศึกษา และการประเมินโครงการทางการศึกษา

จากที่กล่าวมาตามลำดับ หากจัดระดับความสัมพันธ์ของระหว่างวิจัยและพัฒนาหลักสูตร วิจัยทางการศึกษา และการประเมินโครงการทางการศึกษา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรจะต้องอาศัยความรู้ที่เกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษาและการประเมินโครงการทางการศึกษา กล่าวคือถ้าหลักสูตรเปรียบเสมือนสิ่งแทรกแซง (Intervention) ที่รัฐหรือหน่วยงานทางการศึกษาจัดให้มีขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือทำให้ผู้เรียนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าแก่สังคมแล้ว ดังนั้นหลักสูตรจำเป็นที่จักต้องได้รับการประเมินเช่นเดียวกันกับโครงการทางการศึกษาอื่น ๆ การนำแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเภทการประเมิน โมเดลการประเมิน หรือแนวทางการประเมิน ตลอดจนการประเมินอภิมานของการประเมินมาใช้ประเมินหลักสูตรจึงสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้ทำนองเดียวกันนี้การพัฒนาหลักสูตรตามวงจรการพัฒนาที่นำเสนอผ่านมาก็ต้องใช้วิจัยทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับค้นหาข้อมูลอันเป็นความรู้ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรด้วยเช่นกัน กล่าวอย่างง่ายที่สุด การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรก็เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยทางการศึกษานั้นเอง แต่เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์

สำหรับการวิจัยทางการศึกษาและการประเมินโครงการทางการศึกษานั้น ก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการประเมินต้องอาศัยวิธีการวิจัยในการค้นหาข้อมูลสารสนเทศอันเป็นความรู้ข้อค้นพบ เมื่อได้มาแล้วจึงตัดสินใจ ตีค่าคุณค่าของข้อมูลสารสนเทศที่ได้มาจากวิธีการวิจัย นั่นคือ นำผลที่ได้จากการวิจัยทางการศึกษามาใช้ตัดสินคุณค่านั่นเอง ดังจะเห็นว่าในตำราการประเมินโครงการหลายเล่มที่นักวิชาการเขียนในเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของการประเมินนั้น ในระยะแรก ๆ การประเมินก็เป็นสิ่งเดียวกันกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Social Science Research) นั่นเอง เช่น ตำราของ รอสซี่และฟรีแมน (Rossi and Freeman, 1985) ที่ใช้คำว่าวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation Research) อย่างชัดเจน การประเมินเริ่มแยกตัวเป็นศาสตร์ (Science) เฉพาะตัว ก็ต่อเมื่อมีองค์ความรู้ (Body of Knowledge) มีศัพท์เฉพาะ (Technical Term) และมีวิธีการสั่งสมความรู้ (Method of Inquiry Knowledge) รวมทั้งมีสมาคมวิชาชีพการประเมินที่ผลิดวารสาร (Journal) เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการประเมินอย่างต่อเนื่องในภายหลังจนกระทั่งปัจจุบัน

ระดับความสัมพันธ์ระหว่างวิจัยและพัฒนาหลักสูตร วิจัยทางการศึกษา และการประเมินโครงการทางการศึกษา แสดงได้ดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3 ระดับความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยทางการศึกษา และการประเมินโครงการทางการศึกษา

สรุป

หลักสูตรเปรียบเสมือนโครงการทางการศึกษาประเภทหนึ่งทำหน้าที่เป็นสิ่งแทรกแซงเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ ก็คือ ผู้เรียน งานพัฒนาหลักสูตรประกอบไปด้วย 3 งานหลักคือ การออกแบบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินหลักสูตร จำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะด้านการวิจัยทางการศึกษา และการประเมินโครงการทางการศึกษามาใช้ดำเนินการในทุกขั้นตอนของงานพัฒนาหลักสูตร นั่นคือในขั้นตอนการออกแบบหลักสูตรต้องใช้การประเมินความต้องการจำเป็น การวิจัยเอกสาร ซึ่งนำมาสู่การตัดสินใจที่เรียกว่า การประเมินก่อนดำเนินโครงการ เมื่อหลักสูตรเริ่มใช้ก็ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับการออกแบบการทดลอง (Experimental Design) การสำรวจปัญหาอุปสรรคการใช้หลักสูตร รวมทั้งการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นความรู้ทักษะเกี่ยวกับการวิจัยและการประเมินขณะดำเนินโครงการ ภายหลังเมื่อหลักสูตรดำเนินการใช้ครบตามระยะเวลาที่กำหนดก็จะต้องทำการประเมินสรุปรวมเพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรมีประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และผลกระทบอย่างไร โดยต้องใช้ทฤษฎี โมเดล หรือแนวทางการประเมินแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบมาประกอบกันใช้ประเมินภาพสรุปรวมของหลักสูตร ตลอดจนอาจต้องมีการประเมินงาน ประเมินหลักสูตรว่างานประเมินหลักสูตรที่ดำเนินการนั้นมีคุณภาพหรือมาตรฐานเชื่อถือได้มากน้อยเพียงไร สิ่งทีกล่าวก็เป็นความรู้ และทักษะของการประเมินโครงการทางการศึกษาโดยแท้

เอกสารอ้างอิง

- รัตนะ บัวสนธ์. (2555). *ทิศทางและอาณาบริเวณการประเมิน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครสวรรค์: หจก. รีมปีงการพิมพ์.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2558). *วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2556). *วิธีการวิจัยเชิงผสมผสานสำหรับการวิจัยและประเมิน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2560). *ปรัชญาวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2561). *ทฤษฎีการประเมินและอภิमानทฤษฎีการประเมิน*. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2561, ที่มา www.rattanabb.com.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2545). *ทฤษฎีการประเมิน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Alkin, M. C. (2013). *Evaluation Roots: A Wider Perspective of Theorists' Views and Influences*. (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Rossi, P. H., and Freeman, H. E. (1985). *Evaluation: A Systematic Approach*. Sage Publications, Inc.
- Scriven, M. (1969). *An Introduction to Meta-Evaluation in Educational Product Report*. 2(5), 36-38.
- Stake, R. E. (1974). *Nine Approaches to Educational Evaluation*. Unpublished Chart. Urbana IL: University of Illinois, Center for Instructional Research and Curriculum Evaluation.
- Stufflebeam, D. L. (2001). *The Metaevaluation Imperative*. The American Journal of Evaluation. 22(2), 183-209.
- Stufflebeam, D. L., and Shinkfield, A. J. (2007). *Evaluation Theory, Models and Applications*. John Wiley and Sons, Inc.
- Worthen, B. R., and Sander, J. R. (1973). *Educational Evaluation: Theory and Practice*. Ohio: Charles A. Jones Publishing Company.